

Kunnen Van Dale en Prisma bij het oud papier? Een onderzoek naar online-woordenboeken Frans

Internet, Kennisnet, ThinkQuest en ga zo maar door, onze studenten en leerlingen móeten wel de elektronische snelweg op. Ook in de schoolse situatie zullen toetsenbord en beeldscherm steeds vaker tot gereedschap dienen bij het verzamelen van informatie. Zal dat ten koste gaan van het boek als middel om kennis te vergaren of iets in op te zoeken? Arie Hoeflaak, vakdidacticus Frans bij het ICLON (interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing) van de Universiteit Leiden, vergeleek de kwaliteit van digitale bronnen met de 'oude' papieren woordenboeken.

Arie Hoeflaak

Zowel in de herziene kerndoelen voor de basisvorming als in de eindtermen voor de Tweede Fase vormt ICT voor alle vakken een cruciaal element. Voor de moderne vreemde talen valt daarbij onder meer te denken aan het gebruik van een digitaal hulpmiddel als het woordenboek, online te raadplegen op internet. Het leek me zinnig eens wat rond te surfen op het net, met het doel na te gaan wat dergelijke bronnen voor de leerling aan meerwaarde opleveren in vergelijking met een uitgebreid woordenboek als de Van Dale of met een eenvoudiger woordenboek als de Prisma. Ik beperk me in dit artikel tot het gebruik ervan bij de voorbereiding op en het afleggen van het examen leesvaardigheid, het receptief gebruik dus.

Wat voor eisen stellen we aan het woordenboek dat we leerlingen zouden aanraden? Naast dat wat de literatuur daarover zegt (zie hiervoor Paul Bogaards 1996, 1998, 1999), valt er ook met enig gezond verstand vast te stellen dat woordenboeken (digitaal of analoog) waarmee leerlingen zelfstandig moeten werken, aan de volgende criteria dienen te voldoen:

- lemmata worden in context aangeboden, niet als geïsoleerd woord;
- tweetalige woordenboeken moeten correcte vertalingen bevatten, waarbij duidelijk is welke vertaling in welke context van toepassing is;
- het corpus waaruit is geput bij de samenstelling, komt overeen met het soort teksten waarmee de leerlingen

worden geconfronteerd in vervolgstudie (en dus?) bij het centraal schriftelijk eindexamen;

- het zoeken van woorden wordt efficiënt gestuurd en kost zo min mogelijk tijd.

Hoe effectief kunnen online-woordenboeken ingezet worden voor bijvoorbeeld gebruik bij de voorbereiding van leerlingen op het CSE? Aan de hand van een aantal woorden heb ik bekeken wat die woordenboeken aan vertalingen te bieden hebben. Tegelijk heb ik nagegaan of die woorden ook in de grote Van Dale F-N en de Prisma F-N voorkomen.

Surfstrategie

Via de zoekmachine <www.startpagina.nl> vond ik een viertal woordenboeken en databases. Ik geef van elk bron een korte karakteristiek.

- Eurodicautom (*niet 'Eurodicautum', zoals Internetcollege spelt*) <<http://eurodic.ip.lu>>
Eurodicautom is de database die wordt gebruikt door de vertaaldienst van de Europese Commissie. Alle werktalen van de Europese Unie komen daarin voor, van Deens tot en met Zweeds, en alles wat daar alfabetisch tussen zit, ook Latijn. Voor de vertaalopdrachten kunnen al deze talen als brontaal en als doeltaal worden gebruikt. Geraadpleegd heb ik de domeinen Bestuur tot en met Transport. De omvang is indrukwekkend: voor het Nederlands zijn er 504.440 trefwoorden, voor het Frans 982.272. Dit laatste getal wordt trouwens slechts overtroffen door het aantal trefwoorden in het Engels. De op te zoeken woorden worden zonder accenten door de database geaccepteerd.
- InterTran <<http://tranexp.com:2000/intertran>>
InterTran is een verhaal apart. InterTran vertaalt niet alleen geïsoleerde woorden (zoals dat bij de overige online woordenboeken het geval is), maar ook *phrases, sentences and entire web pages* uit en naar 27 talen, van Braziliaans-Portugees tot en met Welsh. Over het aantal lemmata per taal wordt op de site niets vermeld.
- Travlang <<http://travlang.com>>
Travlang vertaalt uit en in 15 voornamelijk Europese talen, waaronder Esperanto en Latijn. Het betreft een vrij kleine thesaurus per taal: 10.000 termen voor de versie F-N en N-F. Dit programma is wel accentgevoelig: als een accent - in te tikken als Altcode - ontbreekt, dan wordt het woord niet herkend.
- Woordenboek Programma (*te vinden op - verrassing! - de homepage van Autorijschool Ben Verhagen*) <<http://members.brabant.chello.nl/~b.verhagen/woordenboek/woord.htm>> (inmiddels verhuisd naar www.grootbrabant.nl/regio049/wenv/).

	Eurodicautom	InterTran	Travlang	Woordenboek Programma
tekst 1 à la belle étoile	-	ter naar de wonderschoon ster	-	-
Naar étoile als geïsoleerd woord is niet gekeken omdat dat niet helpt bij het begrijpen van de hele uitdrukking				
tekst 2 engouement	rage	rage	-	-
tekst 3 s'apprêter	-	-	-	-
tekst 4 violier (=schenden)	overweldigen	overtreden	+	-
tekst 5 cauchemar	+	+	+	-
tekst 6 se débarrasser de	afvoeren (alleen débarrasser)	[dispose] van (letterlijke weergave)	-	-
tekst 7 inquiétant	bezighoudt (inquiète)	+	-	-
tekst 8 poussière	+	stoffer	+	+
tekst 9 mesure (=maatregel)	+	spanwijdte	+	+
tekst 10 polluer	+	vuil (alleen pollution gegeven)	-	-
tekst 11 supprimé	opgeheven,	wegvagen afgeschaf	+ (supprimer)	- (=weggelaten)
tekst 12 francophone	+	-	-	-
tekst 13 locataire	+	pachter	+	-
tekst 14 surtout	+	bovenal	+	+
tekst 15 portrait	+	+	+	-

Tabel 1. Geraadpleegde online woordenboeken. De plussen geven aan dat een correcte vertaling is aangetroffen, de minnen dat er geen vertaling is aangetroffen.

Het Woordenboek Programma kun je als bestand van internet downloaden. Het lukte me niet alle mogelijkheden ervan te ontdekken en ik heb alleen de zoekfunctie in de alfabetische woordenlijst F-N gebruikt. Dat was voor het doel van dit artikel voldoende.

De proef op de som

Voor deze test selecteerde ik in de *Syllabus met voorbeeldexamens voor de centrale examens in de tweede fase havo/vwo: Frans* (1998) uit elke daarin voorkomende tekst woorden waarvan met vrij grote zekerheid te voorspellen valt dat de modale leerling ze opzoekt. Hij of zij zal dat doen vanwege een sleutelpositie in de opgave, zoals: voorkomen in de kop boven de tekst, in de vraag boven een item of in een van de antwoordmogelijkheden. Alle woorden of woordgroepen komen voor in de papieren versie van de Van Dale F-N (1984).

Voor de 15 gezochte lemmata zijn er acht correcte vertalingen gevonden in Eurodicautom en TravLang, vier in InterTran en Woordenboek Programma. Min of meer correcte vertalingen waar een leerling iets mee kan beginnen zoals 'overtreden' voor *violier*: vier in Eurodicautom, drie in InterTran, twee in Woordenboek Programma en geen enkele in TravLang (zie tabel 1). Foute vertalingen kwamen ook voor: negen in Woordenboek Programma, acht in InterTran, zeven in TravLang, drie in Eurodicautom. Als we de balans opmaken komen we tot de uitkomsten zoals tabel 2 laat zien.

	Eurodicautom	InterTran	TravLang	Woordenboek Programma
+	8	4	8	4
+/-	4	3	0	2
-	3	8	7	9

Tabel 2. Aantal correcte, min of meer correcte en foutieve vertalingen.

Conclusie en discussie

Bij gebrek aan gegevens konden niet alle eerder geformuleerde eisen worden gecheckt. Ik moet me daarom beperken tot eis 1: aanbieding in context, 2: correcte vertaling passend bij context en 4: efficiënte, weinig tijd kostende zoekprocedure.

Alle hierboven besproken woorden komen in Van Dale voor en zijn daarin voorzien van een context. Dat is in geen van de geraadpleegde online woordenboeken het geval. Het enige op internet gevonden woordenboek dat woordgroepen vertaalt (InterTran) faalt hopeloos, zoals ook bleek uit verdere, hier niet besproken steekproeven. Qua snelheid van zoeken onderscheidt Eurodicautom zich gunstig van de andere: na het zoeken van een lemma wordt dat in het venster opgelicht. Het verdwijnt dan door een druk op de del-toets, waarna een nieuw zoekwoord kan worden ingetoetst.

Absolute kwaliteitsnormen zijn niet te geven, zodat het aan de gebruiker is om over deze uitkomsten te oordelen. Uit deze steekproef blijkt dat online woordenboeken enerzijds (InterTran, TravLang en Woordenboek Programma) voor omstreeks de helft foute vertalingen bieden en anderzijds (Eurodicautom en TravLang) slechts voor iets meer dan de helft goede vertalingen geeft. Terwijl de papieren Van Dale steeds correcte, contextgerichte vertalingen biedt, geeft dit aan dat we dat woordenboek nog lang niet kunnen missen. Een Cd-romversie daarvan biedt natuurlijk weer allerlei prachtige mogelijkheden (zoals hyperlinks), maar is vooralsnog een tamelijk kostbare aanschaf. Om te vermijden dat de lezer deze steekproef opvat als aansporing om toch vooral Van Dale's woordenboeken te kopen: mijn oude Prisma woordenboekje uit 1959 doet het ook veel beter dan de online woordenboeken. Het bevat weliswaar geen contexten, maar geeft toch de exacte betekenissen van de onderzochte woorden.

Het moge duidelijk zijn: in het studiehuis kan het papieren woordenboek voorlopig nog lang niet bij het oud papier als het gaat om het gebruik van een handzaam en doeltreffend medium bij het begrijpend lezen van teksten in een vreemde taal.

LITERATUUR

- Bogaards, P. (1996). Dictionaries for Learners of English. *International Journal of Lexicography*, 9/4, pp.277-320.
- Bogaards, P. (1998). Des Dictionnaires au Service de l'Apprentissage du Français Langue Etrangère. *Cahiers de Lexicologie* 72, 127-167.
- Boogaards, P. (1999). Access structures of learners' dictionaries. In Herbst, T. & Popp, K. *The Perfect Learners' Dictionary?* (pp.113-130). Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Creyghton, L., K. Bügel en N. van Zuijlen (1998), *Syllabus met voorbeeldexamens voor de centrale examens in de tweede fase havo/vwo. Moderne vreemde talen: Frans*. Arnhem: Cito.